

VIKTORIJA VAITKEVIČIŪTĖ

Krikščioniškojo valdovo vaizdinys Baroko pamoksluose: Vladislovas Vaza

ANOTACIJA. Straipsnyje pasitelkiant penkis lenkų kalba parašytus jėzuito Jokūbo Olševskio (1585–1634), dominikono Dominyko Krasuskio (m. 1655?) ir bernardino Aleksandro Ostropolskio proginius pamokslus, skirtus Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Vladislovui Vazai (1595–1648), atskleidžiamas XVII a. pirmajai pusei būdingas valdovo vaizdinys, daugiausia dėmesio skiriant krikščioniškajam aspektui. Straipsnyje aptariamos dieviškojo karaliaus, jo nemirtingumo, karališkų dorybių ir karaliaus kūno temos.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: proginiai pamokslai, retorika, karalius, dorybės, kūnas, Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė.

XVII amžiaus pilietinė jėzuitų filosofija, nesusijusi su mokymu mokyklose, pateikia bendrą valdovo vaizdinį. Lenkų tyrėjas Romanas Darowski teigia, kad jėzuitiškoji filosofija tinkamiausia valdymo forma laikė konstitucinę monarchiją, pasisakė už karališkosios valdžios ir jos sistemos stiprinimą, remiantis įstatymais, ir valdovui priskyrė šiuos privalomus bruožus: išmintingumą, teisingumą, katalikų tikėjimą, taip pat mokslo ir mokyklų rėmimą, sumanumą ginant kraštą nuo priešų ir kariaujant su jais bei nepriekaištingą teisingumą teismuose¹.

¹ Roman Darowski, „Zarys filozofii jezuitów w Polsce od XVI do XIX wieku“, in: *Wkład jezuitów do nauki i kultury w Rzeczypospolitej obojga narodów i pod zaborami*, pod red. naukową Ireny Stasiewicz-Jasiukowej, Kraków–Warszawa: Wydawnictwo WAM, 2004, p. 141–142.

Už *absolutum dominium* griežtai yra pasisakęs lenkų pamokslininkas Petras Skarga (1536–1612) savo *Seimo pamoksluose* (I laida 1572): „Kodėl turite vieną poną ir karalių? Tik dėl vienybės ir santarvės, kad jis, kaip viena galva, visus po savo globa sutelkęs, santarvėje ir vienybėje jus laikytų.“² Taip pat jis pateikia ir daugiau įtikinamų argumentų:

Absolutum dominium yra gera valdžia, ir už ją geresnės niekada būti negali, bet tik pas Viešpatį Dievą, kuris niekada negali suklysti, būti blogas ar tironas. Geras tai valdymas, nuo nieko nepriklausomas, esant šventam, geram, išmintingam ir pamaldžiam monarchui, kuriam įstatymas yra Dievo baimė, teisėjo sostas – Dievo išmintis ir teisingumas, ir didelė galia bausti ir dovanoti. Jo galią, po Viešpaties Dievo, lemia geri kariai ir dideli pinigai.³

Baroko epochoje gausiai leidžiami itin populiarūs proginiai pamokslai nestokojo dėmesio tuo metu valdžiusiems karaliams. Straipsnyje pasitelkiami penki proginiai pamokslai, skirti Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Vladislovui Vazai (1595–1648): trys jėzuito pamokslininko Jokūbo Olševskio (Jakub Olszewski, 1585–1634) pamokslai – „Dangaus ir žemės vienybė laimingai išrinkus Šviesiausiąjį Vladislovą IV“ (*Harmonia nieba y ziemie na szczęśliwqęlekcycę [...] Władysława IV wyprawiona*, Wilno, 1632), pasakytas Vladislovo Vazos išrinkimo proga, „Kilniausios Vilniaus konvokacijos⁴ triumfas“ (*Tryumf przezacney konwokacyey Wilenskiey*, Wilno, 1634) ir „Įžymiosios Vilniaus jėzuitų akademijos triumfas“ (*Tryumf przeslawney Akademiey Wilenskiey Societ. Iesu*, Wilno, 1634)⁵, skirti pažymėti Vladislo-

² Petras Skarga, *Seimo pamokslai. Kvietimas atgailauti Lenkijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės piliečiams*, sudarė ir *Kvietimą atgailauti* iš lenkų k. vertė Viktorija Vaitkevičiūtė, *Seimo pamokslus* iš lenkų k. vertė ir komentarus parašė Eugenija Ulčainaitė, įvadinis straipsnius parašė Jūratė Kiaupienė, Eugenija Ulčainaitė (*Ištakos*), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014, p. 77.

³ *Ibid.*, p. 122.

⁴ Vilniaus (Lietuvos) konvokacijos – su valdovo žinia vykę LDK bajorų suvažiavimai, kuriuose monarchas siekdavo patvirtinti Seimo atmetus savo sprendimus (dažniausiai – mokesčių klausimu), taip sumažindamas šio vaidmenį. Žr. Domininkas Burba, Robertas Jurgaitis, Deimantas Karvelis, Žydrūnas Mačiukas, Raimonda Ragauskienė, Aivas Ragauskas, „Lietuvos didžiosios Kunigaikštystės parlamentarų (XV–XVIII a.) biografinis žodynas: problemos išskėlimas“, *Parlamento studijos*, 2004, Nr. 2, p. 18–61. Cituota iš http://www.parlamentostudijos.lt/Nr3/Istorija_Ragauskas.htm (žiūrėta 2015 12 03).

⁵ Nors šis pamokslas turi atskirą antraštinį lapą ir skirtingą pavadinimą, yra pirmojo pamoksloto tęsinys – „Antrasis pamokslas“ (*Kazanie wtore*).

vo Vazos pergalei Smolensko kare, – dominikono pamokslininko Dominyko Krasuskio (m. 1655?) veikalas „Karališkojo ganytojo paveikslas“ (*Wizerunek pasterza krolewskiego*, Kraków, 1634), skirtas paminėti karaliaus Vladislovo IV pergalę prieš Maskvą, ir bernardino Aleksandro Ostropolskio gedulinis pamokslas „Nemirtingumas Šviesiausiojo ir nenugalimo monarcho, Lenkijos ir Švedijos karaliaus Vladislovo IV gyvųjų dorybių emblemoje“ (*Niesmiertelnosc w imprezie cnot zywopozostałych Naiasnieyszego y Niezwyciezonego Monarchy Władysława Czwartego, Polskiego y Szwedzkiego krola*, Warszawa, 1648).

Straipsnyje apsiribota proginiais katalikų pamokslais lenkų kalba. Į tyrimų lauką neįtraukti trys jėzuito pamokslininko Adomo Makovskio (Adam Makowski, apie 1575–1657) pamokslai Vladislovo Vazos pergalei prieš Maskvą paminėti, nes pamokslininkas daugiau dėmesio skiria Švč. Mergelei Marijai kaip svarbiausiai Abiejų Tautų Respublikos globėjai – tai liudija ir pamokslų pavadinimai⁶. Taip pat neanalizuoti unito, Vilniaus ir Supraslio arkimandrito Alekso Dubavičiaus (Aleksy Dubowicz, m. 1652) ir protestanto liuteronų pamokslininko, Vilniaus sinodo ministro Andriejaus Šionflisijaus (Andrzej Schönflissius, 1590–1654) proginiai pamokslai, skirti Vladislovui Vazai⁷. Visi jie saugomi Lenkijoje⁸.

⁶ Adam Makowski, *Itinerarium, abo Wyjazd na wojnę Moskiewską Naiasnieyszego y Niezwycięzonego Monarchy Władysława IV. krola Polskiego y Szwedzkiego, &c. &c. &c. Pod chorągwią Naświętszey Panny Mariej narodzenia [...] /* przez X. Adama Makowskiego Societatis Iesu, w Krakowie: W Drukarni Maćieia Andrzejowczyka, [1633]; Idem, *Nadzieia święta szczęśliwey expedycy Moskiewskiej y zwycięstwa Naiasnieyszego y Niezwycięzonego Monarchy Władysława IV. krola Polskiego y Szwedzkiego, &c. &c. &c. przy łzach wesotych na obrazie Naświętszey Panny w Myślnicach nowo widzianych /* kazaniem X. Adama Makowskiego Societatis Iesu, w Krakowie: W Drukarni Maćieia Iędrzejowczyka, 1634; Idem, *Podziękowanie Naświętszey Pannie Maryey za szczęśliwe w Moskwie powodzenie Naiasnieyszemu y Niezwycięzonemu Monarsze Władysławowi IV. krolowi Polskiemu y Szwedzkemu, &c. &c. &c. y syna ziednane /* przez X. Adama Makowskiego Societatis Iesu, obywatelom Koronnym podane, w Krakowie: W drukarni Franciszka Cezarego, 1635.

⁷ Aleksy Dubowicz, *Coniuncta planet ziemskich z niebieskimi w cerkwi Żurowickiej wystawiona, gdy niezwyćięzony monarcha Władysław IV. krol Polski z Naiasnieyszą Caecilią Renatą krolowa Polska cudowny obraz nawiedzali roku 1644. dnia 9. stycznia /* przez w. X. Alexego Dubowicza, archimandrytę Wileńskiego Zakonu S. Bazylego, [Vilnius, 1644]; Andrzej Schönflissius, *Triumph po spokojney electyey Naiasnieyszego Władysława Zigmunta krola Polskiego y Szwedzkiego, Wielkiego X. Lit. Obranego Wielkiego Cara Moskiwskiego &c. &c. &c. [...]*, w Lubczu: W Drukarni Iana Kmity, [1632].

⁸ Žr. XVII a. *Lietuvos lenkiškos knygos: kontrolinis sąrašas*, parengė Marija Ivanovič, Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 1998, Nr. 143 ir 599.

Karaliaus vaizdiny Viduramžių epochoje plačiai aptartas istoriko Ernsto H. Kantorowiczaus knygoje *Du karaliaus kūnai* (vertimas į lenkų k. *Dwa ciała króla*, 2007; orig. *The King's Two Bodies*). Prancūzų religijotyrininkas Jeanas Paulis Roux knygoje *Karaliai: mitai ir simboliai* (2007; orig. *Le roi. Mythes et symboles*) karaliaus vaizdinį analizuoja pasitelkdamas įvairių laikų kultūras ir atrasdamas jas vienijančius įvaizdžius, simbolius. Atliekamam tyrimui taip pat svarbi lenkų tyrėjos Urszulos Augustyniak knyga *Vazos ir „karaliaus tautiečiai“* (*Wazowie i „królowie rodacy“*, Warszawa, 1999), atskleidžianti karališkosios valdžios ypatumus XVII a. Abiejų Tautų Respublikoje. Valdovo temą gana išsamiai analizavo Artūras Tereškinas monografijoje anglų kalba *Netobulos bendruomenės: tapatybė, diskursas, tauta XVII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje* (*Imperfect communities: identity, discourse and nation in the seventeenth-century Grand Duchy of Lithuania*, Vilnius, 2005) ir straipsnyje „Valdovo kūnas: įvaizdžiai ir jų paslaptys (XVI a. pab.–XVII a.)“⁹, apibūdindamas valdovą kaip valstybės simbolį, Respublikos tėvą, akcentuodamas simbolinę valdovų galią, dievišką prigimtį, taip pat svarstydamas kūniškumo temą. Vertingos informacijos pateikia ir karaliaus temą įvairiais aspektais aptariantis straipsnių rinkinys *Lietuvos kultūros karališkasis dėmuo: įvaizdžiai, simboliai, relikvai* (Vilnius, 2012).

Lenkų tyrėja Urszula Augustyniak yra pastebėjusi, kad XVII a. lenkų valstybės veikėjų veikaluose nedažnai galima aptikti originalių nurodymų, peržengiančių karaliaus – pavaldinių tėvo, jų ganytojo, Respublikos laivo locmano, jos negalavimų gydytojo ir t. t. – stereotipą. „Toks stereotipinis paveikslas be didesnių pokyčių buvo pateikiamas iki kito šimtmečio pabaigos.“¹⁰

Straipsnio tikslas – atskleisti XVII a. pirmojoje pusėje vyraujančią valdovo vaizdinį: kiek jis atitinka per amžius susiformavusį bendrąjį karaliaus vaizdinį ir kiek yra susijęs su tuo metu vyraujančiu Baroko žmogaus paveikslu. Dėmesys bus labiau telkiamas į krikščioniškąjį, religinį valdovo aspektą, nes Baroko epochoje atkuriamas Viduramžiais gyvavęs pamaldaus kario valdovo

⁹ Artūras Tereškinas, „Valdovo kūnas: įvaizdžiai ir jų paslaptys (XVI a. pabaiga ir XVII a.)“, in: Idem, *Kūno žymės: seksualumas, identitetas, erdvė Lietuvos kultūroje*, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 44–63.

¹⁰ Urszula Augustyniak, *Wazowie i „królowie rodacy“: studium władzy królewskiej w Rzeczypospolitej XVII wieku*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 1999, p. 53.

(*Miles Christianus*, „Kristaus kario“) įvaizdis¹¹: „XVI amžius lenkų sąmonėje sustiprino pastovų ir nekintamą karaliaus idealą, vis silpniau siejamą su kintančia politine tikrove. Daugeliu aspektų jis buvo tapatus „krikščioniškojo kunigaikščio“ idealui.“¹² Pasiremiant minėtais tyrimais ir pamokslų problematika, straipsnyje aptariamos valdovo analogijos su Dievu, dieviškos jo prigimties, nemirtingumo, taip pat karališkųjų dorybių ir kūno temos. Nemažai tyrinėtas Baroko epochoje išpopuliarėjęs vaizdinys *Miles Christianus* plačiau analizuojamas nebus, nes jis būdingas ne tik karaliams. Katalikiškuose to meto laidotuvių pamoksluose visi kilmingieji vaizduoti pamaldžiais kariais.

DIEVIŠKASIS KARALIUS

Šis iš tyrėjo Jeano Paulio Roux knygos pasiskolintas skyriaus pavadinimas puikiai atskleidžia bendrą per amžius pripažintą karalių ypatybę: „karalius yra lygiai taip pat įsitraukęs tiek į dievų, tiek į žmonių pasaulį. Nėra valdovo, kuris vienaip ar kitaip, daugiau ar mažiau glaudžiai nebūtų susijęs su dieviškumu.“¹³

Baroko proginiuose pamoksluose įvairiai plėtojama ši bendroji vieta. Krasuskis pacituoja Bažnyčios mokytojo šv. Tomo Akviniečio mintį iš jo veikalų *De regimine principum* (1265), jog karaliai yra vadinami dievais *et sicut Deus in mundo*, ir pasitelkia Šventąjį Raštą pagrįsti, kad juos pats Dievas žemės dievais pavadina. *Ego dixi dii estis, [et] filii excelsi* („Aš pasakiau, esate dievai ir aukštybių sūnūs“; Ps 82, 6)¹⁴. Olševskis, pasiremdamas

¹¹ Žr. Jolita Liškevičienė, „*Miles Christianus* įvaizdis LDK kultūroje“, *Acta academiae artium Vilnensis = Vilniaus dailės akademijos darbai*, t. 24: *Tipas ir individas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūroje*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002, p. 127–170, Idem, *Mundus emblematum: XVII a. Vilniaus spaudinių iliustracijos*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2005, p. 73–175; Mirosław Lenart, *Miles pius et iustus: Żołnierz chrześcijański katolickiej wiary w kulturze i piśmiennictwie dawnej Rzeczypospolitej (XVI–XVIII w.)*, Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN Wydawnictwo, 2009.

¹² Urszula Augustyniak, *op. cit.*, p. 53.

¹³ Jean-Paul Roux, *Karalius: Mitai ir simboliai*, iš prancūzų k. vertė Jūratė Žalgaitė-Kaya, Vilnius: Aidai: Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių institutas, 2007, p. 73.

¹⁴ Dominik Krasuski, *Wizerunek pasterza krolewskiego. W osobie Naiasniejszego Władysława IV krola Polskiego, y Szwedzkiego, Wielkiego xiążęcia Litewskiego, Ruskiego, Pruskiego, Zmuzdzkiego, Inflantskiego &c. &c. Przy wesolych tryumphach Miasta Wilenskiego, gdy*

įvairių Antikos autorių mintimis, taip pabrėžia karalių dieviškumą:

pasak Homero, kai kurie karaliai vadino *διογενής* – *Deo genitus* („gimęs iš Dievo“) arba *διοτροφής* – *a Deo nutritus* („Dievo išmaitintas“); [...] pasak Plinijaus, kai kurie tai skelbė pasauliui kaip pranašystę, kad *Principem dat Deus, qui erga genus humanum vice sua fungitur*, karalių paskiria Dievas, kuris žmones valdo per jį [t. y. karalių]; ir nurodė šią priežastį, kad karaliai vienvaldžiai yra dangiškosios karalystės vietininkai žemėje.¹⁵

Pamokslininkas, kaip įprasta Baroko retorikai, pateikia įvairių pavyzdžių, įrodančių dievišką karalių prigimtį: „Numidai savo kalba karalių vadino *Kauriach* – pagal mus *upelis*[...]. Taip iš Dievo kyla karaliai, kaip iš šaltinio liejasi srovė.“¹⁶ Toliau plėtodamas karaliaus sąsajas su Dievu, Olševskis pabrėžia, kad Dievas išoriniais ženklais paskelbia, kam atiduoda savo svarbiausią balsą renkiant karalių, nes „sunkus dalykas atskirti karalių iš pačios žemės ir nuo duoto karaliaus iš žemės ir taip pat iš dangaus“¹⁷. Vykstant karaliaus rinkimams

I. K. *Mość z zwycięstwem do Wilna z Moskwy szczęśliwie powrócił* / przez X. Dominik Krasuskiego dominikana, theologiey s. lektora, Wileńskiego na ten czas, a teraz Krakowskiego u S. Troyce kaznodzieię [...], y wiazd krola Iego Mości zgromadzonych wystawiony. Dnia 25. Czerwca, roku Pańskiego, 1634, w Krakowie: W Drukarniey Maćieia Andrzeiowczyka, [1634], l. D3 recto. „*Et ficut Deus in mundo, iefcze to wietfšą /ze ich Bog fam Bogami Ziemfkimi nazywa. Ego dixi dij istis [i. d. estis] & filij excelfi.*“

¹⁵ Jakub Olszewski, *Harmonia nieba y ziemie na szczęśliwą elekcyą Naiasnieyszego Władysława IV z łaski Bozey krola Polskiego, w. książęcia Litewskiego, Ruskiego, Pruskiego, Mazowieckiego, Zmudzkiego, Inflantskie° &c. Szwedzkiego, Gottskiego, Wandalskiego dziedzicznego krola, obranego cara Moskiewskiego wyprawiona* / przez X. Iakuba Olszewskiego, Soc. Iesu s. theologiey doktora y dziekana Theologicae facultatis, Farskiego u S. Iana kaznodzieię. W Wilnie. We trzech kościołach Soc. Iesu S. Kazymirza u Oycow Professow 2. Decemb. S. Iana u Fary, w Akademiey 5. Decemb. S. Ignacego w Novicyacie 6. Decemb. Roku Pańskiego 1632, [Wilno: Druk Akad. Soc. Iesu, 1633], l. B recto. „[N]iektorzy Krole zwali *διογενής* Deo genitus, albo *διοτροφής* à Deo nutritus, iako Homerus; [...] niektorzyza orakulum to światu ogłašali / ze *Principem dat Deus, qui erga genus humanum vice sua fungitur*, Pana podaie Bog, ktory nad ludzmi urząd od niego trzyma, iako Pliniuš; ktory oto przyczynę namienił/ iż krolowie są na ziemi namieftnikami niebiefkiego iednowładce“ (čia ir toliau iš senosios lenkų k. vertė Viktorija Vaitkevičiūtė).

¹⁶ Žr. *ibid.*, l. B verso. „Numidowe swym ięzykiem Krola / *Kauriach* po našemu *ftrumieniem* tytułowali. [...]že tak z Boga płyną Krolowie; iak płyną z rzodła *ftrumienie.*“

¹⁷ *Ibid.*, l. D2 recto. „trudna ršecz ieft miedzy Krolem od famey tylko ziemie / a Krolem od ziemie oraz y nieba podanym rozeznać.“

Varšuvoje po Zigmanto Vazos mirties pamokslininkas aptaria tris Lenkijoje įvykusius stebuklus, liudijančius dangaus ir žemės prielankumą: 1) bendra šalies taika, nes niekas nebuvo sužeistas, nušautas ir pan.; 2) dviejų tautų, lenkų ir lietuvių, sutarimas ir vienybė; 3) visuotinis ir greitas rinkėjų sutarimas dėl Šviesiausiojo Vladislavo valdymo¹⁸. „Stebuklas yra tinkamiausia išraiškos forma ypatingiems valdovų su dievybe jungiantiems santykiams parodyti.“¹⁹

Karalių dieviška prigimtis yra vienas karališkosios mitologijos aspektų, o dieviškos valdovų prigimties samprata dar buvo plačiai paplitusi XVII a.²⁰ Jėzuitų pamokslininkas, poetas, literatūros teoretikas Motiejus Kazimieras Sarbievijus (Mathias Casimirus Sarbievius, Maciej Kazimierz Sarbiewski, 1595–1640) gražiai paaiškina šią sąsają pasiremdamas šv. Pauliumi: „Tačiau iš šv. Pauliaus [kyla] pirmutinė ir svarbiausia krikščioniškos politikos tiesa. *Potestas a Deo*²¹, valdžia iš Dievo. Karaliaus skeptras yra tik tam tikra Dievo skeptro dalelė, tam tikra dalis. *Sceptrum Regium supplementum est Divini*, sako Maksimas Tyrietis²², karaliaus skeptras yra tam tikras Dievo skeptro papildymas. Remia Dievas politikos pasaulį, jį turi remti ir karalius.“²³

Sarbievijaus paminėtas karaliaus skeptras, kurio kilmė siejama su pie-mens lazda²⁴ – tai dar vienas dieviškumo atributas. Tad karaliaus dieviškumą

¹⁸ Žr. *ibid.*, l. D4 recto–K recto.

¹⁹ Jean-Paul Roux, *op. cit.*, p. 75.

²⁰ Artūras Tereškinas, „Valdovo kūnas: įvaizdžiai ir jų paslaptys (XVI a. pabaiga ir XVII a.)“, p. 49.

²¹ Nuoroda Rom 13, 1: „Nes nėra valdžios, kuri nebūtų iš Dievo, o kurios yra – tos Dievo nustatytos.“ Cituojant Šventąjį Raštą čia ir toliau remiamasi šiuo leidimu: *Šventasis Raštas. Senasis Testamentas*, iš lotynų k. vertė arkivyskupas Juozapas Jonas Skvireckas, Vilnius: Vaga, 1990–1991, t. 1–3; *Šventasis Raštas. Naujasis Testamentas*, iš graikų kalbos vertė Česlovas Kavaliauskas, Vilnius: Vaga, 1992, t. 4.

²² Maksimas Tyrietis (lot. Maximus Tyrius, gr. Μάξιμος Τύριος, II a. po Kr.) – graikų filosofas ir retorius.

²³ Maciej Kazimierz Sarbiewski, *Laska marszałkowska na pogrzebie Jaśnie Wielmożnego Pana Iego Mści P. Iana Stanisława Sapiehi marszałka wielkiego W. X. L., Słonimskiego, Błudzińskiego, Markowskiego, &c. &c. starosty / w Wilnie w kościele S. Michała panien zakonnych S. Klary fundowanem y nadanem, od Leona Sapiehi woiewody Wileńskiego, hetmana wielkeigo Wielk. X. Litewskiego wystawiona przez x. Macieia Kazimierza Sarbiewskiego Societatis Iesu [...]*, Vilnae: Typis Academiae Societatis Iesu, [1635], l. B3 recto. „A owo zaś 3 Pawła S. nappierwśa y naygruntownieyśa Chrześciańfkiey polityki prawda. *Potestas à Deo. Władza od Boga*. Berło Krolewskie iest cząftką iakiąś / iakimśi udziałkiem berła Bożego. *Sceptrum Regium fuplementum est Diuini*. Mowi Tyrius Maximus, *Berło Krolewskie iest dopetnieniem iakimśi berła Bofkiego*. Wspiera Bog świat Politycki: ma go wpierać y Krol.“

²⁴ Jean-Paul Roux, *op. cit.*, 189.

atskleidžia bendrąją vietą tapęs piemens vaizdinys: „Piemuo yra karalius ar veikiau karalius yra Dievo pasirinktas ganytojas.“²⁵ Pamokslininkas Krasuskis, savo tekste plėtojantis piemens-karaliaus temą, teigia: „Pats amžinasis Dievas dažnai pasauliečius karalius vadina piemenimis.“²⁶ Vladislavo kaip ganytojo, piemens, ieškančio ir kovojančio dėl vienos paklydusios avelės, vaizdinys yra pamokslo leitmotyvas. Baroko kūrėjams labai svarbus yra pats žodis, jo kilmė, tad Krasuskis karaliaus sąsajas su piemeniu pagrindžia hebrajišku žodžiu:

Ir net patys žydai šiuo žodžiu *Rohè*, tai yra *Rex populorum* [tautų karalius], pasak Salazaro, išreiškia ganytoją; kaip geras ganytojas privalo saugoti kaimenę, kad ji nepatirtų nuostolių, taip ir budrus karalius privalo valdyti savo karalystės jam Dievo paskirtus žmones jiems nepakenkdamas; tuomet juo labiau (kaip suprantu) pasauliečius karalius kaip ir dvasininkus reikėtų vadinti piemenimis.²⁷

Šiuose proginiuose pamoksluose ypač stiprus panegirinis akcentas. Krasuskis, aptardamas Vladislavo Vazos pergales prieš Maskvą, palygina ją su Kristumi²⁸ ir Vladislovui, kaip nugalėtojui, siūlo pastatyti statulą (pirmoji būtų skirta pirmajam nugalėtojui Kristui): „Bet reikalinga ir antroji statula mūsų žemės valdovui, karaliui Vladislovui, kaip antrajam nugalėtojui“²⁹. Šis pavyzdys gerai iliustruoja François Bœspflugo išvalgas apie ryšį tarp karališkosios Kristaus valdžios ir žemiškosios karaliaus valdžios sampratų: „Kristus visada buvo imperatorių bei karalių ir apskritai valdančiųjų (carų, kunigaikščių, hercogų, grafų) atskaitos taškas.“³⁰

²⁵ *Ibid.*, p. 202.

²⁶ Dominik Krasuski, *op. cit.*, l. A4 verso. „Bog fam przedwieczny Krolow swietckich częfto Pafterzami zowie.“

²⁷ *Ibid.*, l. A4 verso. „A nawet y fama Żydowiczna tym fłowem *Rohè* to iest / *Rex populorum* według Salazara / Pafterza wyraża; iako abowiem Pafterz dobry powinien przeftrzegac trzody / aby w niey bkody nie było / tak y Krol czuyny / bez ufczerbku Krolewftwa swoiego powinien rządzic lub od Boga sobie powierzony; niemniej tedy (rozumiem) Krolom swietckim / iako y Ofobom Duchownym tytuł Paftercki nalezy.“

²⁸ *Ibid.*, l. B verso.

²⁹ *Ibid.*, l. H2 recto. „Ale trzeba y drugiey ftatuy / Władyflawowi Krolowi / y Panu našemu Ziemfkiewi / iako Tryumphatorowi wtoremu.“

³⁰ François Bœspflug, „Karalius pagal Dievo paveikslą? Karališki ir dieviški simboliai mene“, *Acta academiae artium Vilnensis*, t. 65–66: *Lietuvos kultūros karališkasis dėmuo: įvaizdziai, simboliai, relikvai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2012, p. 16.

Vaizdžiai pateiktame statulos aprašyme pasitelkiami visi vaizdiniai, siejami su dieviškumu, amžinu gyvenimu: karalius būtų apdengiamas skaisčiai raudono purpuro mantija, papuošta deimantais, jam uždedama Lenkijos Karalystės karūna su užrašu „*Egredimini et videte Regem Vladislaum in diademate, quocoronavit eum mater sua in die letitiae* („Išeikite ir pažiūrėkite į karalių Vladislovą su vainiku, kurį uždėjo jam jo motina jo džiaugsmo dieną“, nuoroda Gg 3, 11)³¹. Pamokslininkas Biblijos citatą lotynų kalba pritaiko Vladislovui Vazai, tapatindamas jį su bibliiniu karaliumi.

Aprašant Vladislovui Vazai skirtą statulą, pasitelkiamas ir saulės vaizdinys: „įsakytume išsiuvinėti ant jo krūtinės saulę, o ant jos šį užrašą: *sicut Sol orietur nomen tuum* („kaip saulė iškils tavo vardas“, pateikta netiksli nuoroda Iz 40, 11)³². Valdovo-saulės vaizdinys buvo labai dažnas senojoje kultūroje. Tam įtakos galėjo turėti tai, kad XVII amžiuje Koperniko teorija, nors mokslininkams ir žinoma, visgi dar nebuvo plačiai pripažinta³³ (buvo laikomasi požiūrio, kad saulė sukasi aplink žemę). Tad karalius-saulė suvokta natūraliai kaip Dievo metafora³⁴. Katalikų laidotuvių pamoksluose, skirtuose mirusiems didikams, velionis labai dažnai lyginamas su saule: pasikartojantys saulės, spindinčių dangaus kūnų vaizdiniai yra tapę bendrosiomis vietomis, išreiškiančiomis išskirtinumą, kilmingumą, dorybingumą, bet ne dieviškumą ar sąsajas su Kristumi. Olševskis pamoksle „Įžymiosios Vilniaus jėzuitų akademijos triumfas“ analizuoja keturis saulės veidui būdingus bruožus. Toks veidas priskiriamas nugalėtojams, pirmiausia Jėzui Kristui: „pažvelkite, kokį pasirinko sau veidą dėl pergalės! Veidas panašus ne į žmonių, ne į žemės, bet planetos, saulės veidą. *Resplenduit facies eius sicut sol* („Jo veidas nušvito kaip saulė“, nuoroda Mt 17, 2).“³⁵ Taip pat „krikščioniškasis nugalėtojas saulės veidą privalo turėti

³¹ Dominik Krasuski, *op. cit.*, I. H2 recto. Gg 3, 11: „Išeikite, Siono dukterys, ir matykite karalių Saliamoną vainike, kuriuo jo motina apvainikavo jį jo susižadėjimo dieną ir jo širdies linksmybės dieną.“

³² *Ibid.*, I. H2 verso. „Każmy mu wyhawtowac na pierśiach iego Słońce / a nad nim / taki napis / *sicut Solorientur nomen tuum*.“

³³ Urszula Augustyniak, *op. cit.*, p. 73.

³⁴ Vincenz Andrzej, „Wstęp“, in: *Helikon Sarmacki, wątki i tematy polskiej poezji barokowej*, wybór tekstów, wstęp i komentarze Andrzej Vincenz, opracowanie tekstów i bibliografii Marian Malicki, ilustracje wybrał Juliusz A. Chrościcki, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich – Wydawnictwo, 1989, p. LXXIV.

³⁵ Jakub Olszewski, *Tryumf przesławney Akademiej Wilenskiej Societ. Iesu, po zwyciestwie otrzymanym od Naaśnieyszego Władysława IV krola Polskiego, wielkiego xiążęcia*

vienodą bet kokios – ir geros, ir blogos sėkmės atveju³⁶. O ketvirtą saulės veido požymį, kad jis vienoje vietoje nebūna, nuolat sukdamasis žingsniuoja vis toliau (pateikiama citata iš Koh 1, 5–6³⁷), pamokslininkas priskiria karaliui Vladislovui Vazai, prižiūrinčiam daug žemių³⁸.

Krasuskis, aprašydamas Vladislovui skirtą statulą, pasitelkia ne tik skeptro (nuoroda Ez 20, 37) ir ugninių strėlių (nuoroda Ps 17(18), 15) įvaizdžius, bet ir palmės bei erelio: „Pastatysime greta jo aukštą palmę, pergales ir taikos ženklą, su šiuo užrašu: *Memoriale tuum in generatione et generationem* („Tavo atminimas [išlieka] per visas kartas“, nuoroda Ps 101 (102), 13), ant palmės viršaus pasodinsime didžiulį Lenkijos baltąjį erelį auksine karūna, išskėstais sparnais su šiais žodžiais: *Volabo et requiescam* („nuskrisiu ir pailsėsiu“, nuoroda Ps 54(55), 7).“³⁹ „Ankstyvosios krikščionybės laikais amžinai žaliuojantys palmės lapai buvo suvokiami kaip amžinojo gyvenimo Dievo karalystėje simbolis“⁴⁰, o erelio – Abiejų Tautų Respublikos herbo simbolio – motyvas buvo ypač populiarus to meto emblemikoje ir įvairiai interpretuojamas. Dažnai atskiras herbo simbolis buvo paverčiamas giminės ar visos valstybės simboliu įvaizdžiu⁴¹.

Palmės ir erelio vaizdiniai nusako ne tik karaliaus dieviškumą, bet ir su juo siejamą dar vieną topą – *rex qui nunquam moritur* („karalius niekada nemiršta“),

*Litewskiego, Ruskiego, Pruskiego, Zmudzkiego, Mazowieckiego, Inflantskiego, a szwedow, gothow, wandalow, dziedzicznego krola, obranego cara Moskiewskiego [...] pod Smoleńskiem oboz nieprzyacielski z armatą wzięli. Kazaniem przy podziękowaniu Panu Bogu wystawiony / per eundem RP. Jacobum Olszewski Soc. Jesu sacrae theologiae doctorem, Almae Acad. Viln. procancellarium [...] w kościele farskim s. Iana Wileńskim 12. dnia Marca, Vilna: Typis Academicis Societatis Iesu, 1634, l. H2 recto. „Patrzcie iaką fobie twarz przybrał do tryumfu! Twarz podobną nie ludzkiej twarzy ani ziemskiej / ale planetnej / fłonecznej. *Resplenduit facies eius sicut sol*. Roziaśniała się twarz iego iako słońce.“*

³⁶ *Ibid.*, l. 12 recto. „Tryumfator Chrześciańfki ma mieć twarz fłoneczną w kaźdey fortunie y dobrej y przeciwney iednaką.“

³⁷ Koh 1, 5–6: „Saulė teka ir saulė leidžiasi, ir skuba į savo vietą, iš kur užtekėjo. Vėjas pučia į pietus ir grėžiasi į šiaurę; pučia šen ir ten, sukdamos aplinkui, ir vėjas grįžta į savo kelius.“

³⁸ Jakub Olszewski, *Tryumf przesławney Akademiej Wilenskiej*, l. 13 recto.

³⁹ Dominik Krasuski, *op. cit.*, l. H2 recto–verso. „Poftawmy podle niego drzewo wyfokie Palmowe / znak zwycięftwa y pokoiu z tym napifem: *Memoriale tuum in generatione & generationem*, na wierzchu drzewo Palmowego / pofadżimy Orła białego Polskiego / w złotey Koronie / z rościagnionymi fkrzydłami ogromnego z tymi fłowy: *Volabo & requiefcam*.“

⁴⁰ *Krikščioniškosios ikonografijos žodynas*, sudarė Dalia Ramonienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997, p. 227.

⁴¹ Žr. Jolita Liškevičienė, *Mundus emblematum*, p. 229.

besiremiantį trimis veiksniais: dinastijos amžinumu, karūna, įteisinančia visas karališkąsias teises bei privilegijas, ir karaliaus didybės nemirtingumu (*Dignitas non moritur*)⁴². Minėtuose pamoksluose šis vaizdinys nėra taip plačiai atskleistas. Olševskis pamoksle „Dangaus ir žemės vienybė“ plačiai aprašo, kaip išrinktam karaliui du chorai, žemiškasis ir dangiškas, gieda *Vivat rex*⁴³. Krasuskis taip pat šlovina valdovą šaukiniu: *Vivat Rex, Vivat Rex noster Vladislaus*⁴⁴. Pasak minėto tyrėjo Roux, šaukinys per išventinimą (ar per laidotuves) *Vivat rex!* arba *Vivat rex in aeternum!* „buvo ne palinkėjimas, bet teiginys, tikėjimo karaliaus gyvybingumu, dorybe (*virtus*) išsakymas“⁴⁵. Karaliaus nemirtingumą iškelia ir Aleksandras Ostropolskis: „Tik vienintelė paguoda, kad po mirties karaliai gyvena. Iš dangaus pažadėtas karaliams amžinas gyvenimas žemėje, jeigu pavaldiniams įsakinėdamas nekenks nei šiam, nei kitam.“⁴⁶ Vis dėlto jo gedulinio pamokslu metaforinis pavadinimas „Nemirtingumas [...] karaliaus Vladislovo IV gyvųjų dorybių emblemoje“ labiau nusako krikščioniškąją laikyseną – pirmiausia dorybės yra nemirtingumo, amžino gyvenimo garantas. Baroko laidotuvių pamoksluose remiamasi Senojo Testamento samprata (dažniausiai cituojama Siracido knyga), kad mirusysis gyvena savo palikuonyse, nors ir numiršta, bet nesiliauja gyventi žmonių atmintyje. Šią koncepciją, pabrėždamas Vazų giminystę su Jogailaičiais, metaforiškai nusako ir Jokūbas Olševskis:

Visi džiaugiasi, visi linki, visi Dievo didybei dėkoja, kad mums iš to Jogailos medžio, kurį mirties kirvis iškirto, paliko protėviuose, proseneliuose, seneliuose ir neseniai šviesiausiuose tėvuose šaknį, iš kurios mums išaugo šis žalias medelis

⁴² Ernst H. Kantorowicz, *Dwa ciała króla: Studium ze średniowiecznej teologii politycznej; z języka angielskiego tłumaczyli Maciej Michalski i Adam Krawiec*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007, p. 253.

⁴³ Žr. Jakub Olszewski, *Harmonia nieba y ziemie*, l. N2 recto–Q4 verso.

⁴⁴ Dominik Krasuski, *op. cit.*, l. H recto.

⁴⁵ Jean-Paul Roux, *op. cit.*, p. 236.

⁴⁶ Aleksander Ostropolski, *Niesmiertelnosc w imprezie cnot zywopozostalych Naiasnieyszego y Niezwyciezzonego Monarchy Wladislawa Czwartego Polskiego y Szwedzkiego krola przed maiestatem zalobnym, a Senatem zalosnym [...] dnia 23 Czerwca Roku Pańskiego 1648 / Od X. Alexandra Ostropolskiego, zakonu Oycow Bernardynow kaznodzieię mieysca pomienionego [...] do druku podana*, w Warszawie: W Drukarnie Piotra Elerta J. K. M. typographa, [po 1648.06.23], l. A4 verso. „y niemaß tylko ta poćiechę iedyną, iż y po śmierci Krolowey żyją. Z nieba przyobiecano Krolowi żywot długowieczny na ziemi, z tą condycyą, ießli rofkazuiąc poddanym, ani temu, ano owemu galić nie będzie.“

su vaisiais, kad jį apdovanotų ilgu ir sėkmingu gyvenimu, gausiai kerotų, plačiai po pasaulį nusidriektų galios, šlovės šakos. *Vivat, Vivat Vladislaus*, visi su Dovydu (nuoroda Ps 60(61), 7) šaukiame. *Dies super dies regis adjicies et annos eius in generationem et generationem* [„Pridėk daugiau dienų prie karaliaus dienų, jo metai tebūna lygūs daugeliui kartų“].⁴⁷

Karalių išskirtinumą, artimumą dievybėms atskleidžia jų prilyginimas angelams. Olševskis teigia, kad Vladislovą Vazą galima vadinti arkangelu Gabrieliumi, nes atvėrė vartus į nutolusias šalis, kraštus, sumušė priešų stovyklą⁴⁸. Šv. arkangelas Gabrielius yra tarpininkas tarp žmonių ir Dievo, jis tarsi įkūnija visas Dievo savybes. Vladislovas Vaza, pasak Ostropolskio, sėkmingai valdantis prie visos Europos sienų, atitinka Rojaus sargus – cherubiną ir serafimą:

Pagrįstai cherubinas paskirtas būti žemės rojaus sargu, nes per tai duota žinoti, kad karalius [yra] kiek išmintingiausias, tiek ir kilniausias, nes *Cherubim* hebrajų kalba reiškia *multum scivit* [daug išmanantis]. Ko prašo kovojanti Bažnyčia ir visa krikščionybė žemėje? Prabangaus Dievo rojaus. O kas buvo Dievo paskirtas to rojaus sargu? Lenkijos karalius Vladislovas IV, kuris, sėkmingai prie visos Europos sienų valdydamas, reprezentavo iš tikrųjų cherubiną ir serafimą. Serafimai yra uolūs, nes *Seraphim* iš hebrajų kalbos reiškia *incendium* [įkarštis]. O ar ne ypatingas buvo ir mūsų Šviesiausiojo Valdovo uolumas skleidžiant katalikų tikėjimą? Iš daugybės prisimenu vieną. Anas Torūnės disputas⁴⁹. Kokiu tikslu? Tam, kad vienoje valstybėje kuo greičiau būtų viena religija. O cherubinai yra išmintingi, nes *Cherubim* (kaip sakiau) reiškia *multum scivit*. Didi buvo mūsų šviesios atminties valdovo išmintis, ką pripažįstate patys, nes mokėjo patarti, mokėjo apginti,

⁴⁷ Jakub Olszewski, *Harmonia nieba y ziemie*, l. O r. „Wślyscy śię raduią / wślyscy wynśuią / wślyscyMaieftatowi Bofkiemu dziękuią / że nam z onego drzewa Jagielowego / ktore śiekiera śmierci w naddziadach / w pradziadach / dziadach y nie dawno w Naiśnieyśym rodzicu wycięła / korzeń zoftawiła, z ktorego nam ta płonka rowney zieloności / rownego owocu wyrośła / aby ią w długie a Fortunne lata żywotem obdarzał / buynie rozkrzewiał / ſeroko po świecie gałęziami potęgi / flawy / rozpołcierał. VIVAT, VIVAT VLADISLAWS, wślyscy z Dawidem krzyczą. *Dies super dies regis adjicies* [i. e. adjicies]&*annos eius in generationem &generationem*.“

⁴⁸ Jakub Olszewski, *Tryumfprzesławney Akademiej Wilenskiej*, l. F verso.

⁴⁹ Pamokslininkas turi omeny bendrą katalikų, liuteronų ir kalvinistų suvažiavimą *Colloquium charitativum* Torūnėje 1645 m. rugpjūčio 28 d., kurio iniciatorius buvo Vladislovas Vaza. Šio suvažiavimo tikslas buvo suvienyti katalikus ir protestantus.

multum scivit, mokėjo gerai valdyti įstatymų ir karo kardų, *multum scivit*, taigi buvo tikras cherubinas.⁵⁰

Valdovus, kaip privalančius turėti ypatingų, dieviškų galių ar sugebėjimų, atskleidžia jų lyginimas ir su pranašais: „kiekvienas karalius turi būti pranašas. Jam būtina numatyti ateities dalykus. [...] Jis privalo kaip pranašai skelbti Dievo valią“⁵¹.

Pamokslininkai, aptardami karaliaus dieviškumą, naudoja topinius vaizdinius – jis siejamas su Senojo Testamento karaliais Sauliumi ir Dovydu, pranašais, angelais bei saule. Tačiau vienas svarbiausių vaizdinių yra lyginimas su Kristumi, kuris visada buvo valdančiųjų atskaitos taškas.

KARALIŠKOSIOS DORYBĖS

Proginuose Baroko pamoksluose daug dėmesio skiriama asmens dorybių aptarimui. „XVII amžiuje visoje Europoje buvo gilinamos žinios apie žmogų, susijusias su etika, morale, žmonių tarpusavio santykiais bei ryšiu tarp žmogaus ir jo Dievo.“⁵² Tad ir pamoksluose, skirtuose valdovams, stengiamasi atrasti būdingų jiems dorybių.

⁵⁰ Aleksander Ostropolski, *op. cit.*, l. B verso–B2 recto. „Słuszenie Cherubina Raiu ziemskiego Strażnikiem uczyniono, abowiem przez to dano znać, iż Krol im namędrzy tym też nachwalebniejszy, bo *Cherubin* z Hebrayskiego znaczy *multum sciuit*. Kościoł wojujący y wślytko Chrześcianstwo co prośę na ziemi? Ray Boży roskośny. A tego Raiu kto był Strażnikiem od Boga poştanowionym? KROL Polski WLADISLAW Czwarty, który na granicach wślytkiej Ewropy roskazując szczęśliwie, Cherubina y Seraphina repræfentował prawdziwie. Seraphinowie są gorliwi, bo *Seraphim* z Hebrayskiego *incendium* znaczy. A zaż nie wielka była gorliwość y Naśego Naaśnieyśego MONARCHY, w rozmnożeniu Wiary Katholickiej? Z wielu przypominie iedno. Owa Disputacya Torunska. Czemu? Temu; aby w iednym Pańftwie iedna też Religia była co rychley. Zaś Cherubinowie są mędrzy, bo *Cherubim* (iakom rzekł) znaczy *multum sciuit*. Wielka była mędrość, naśego Świętey pamęci PANA co przyznacie fami, gdy umiały poradzić, umiały obronić *multum sciuit*, Mieczem prawa y woyny umiał WLADYSLAW władać dobrze, *multum sciuit*, toć był Cherubim prawdziwy.“

⁵¹ Jakub Olszewski, *Harmonia nieba y ziemie...*, l. N4 verso. „Každy krol ma być prorokiem. Jemu nalezy rzeczy przyśle upatrować. [...] iemu nalezy iako Prorokowi wola Bożą opowiadać.“

⁵² Krystyna Stawecka, *Maciej Kazimierz Sarbiewski prozaik i poeta*, Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1989, p. 5.

Lenkų tyrėja Urszula Augustyniak, pasiremddama įvairiais to meto vadovėliais, skirtais valdovams, išskiria nuo Viduramžių žinomą septynių dorybių rinkinį – *virtus* (dorybė), *prudentia* ar *iustitia* (teisingumas), *magnanimitas* (didžiadvasiškumas), *fortitudo* (narsa), *clementia* (kilnumas), *liberalitas* (dosnumas) ir *veritas* (sąžiningumas)⁵³. Nijolė Klingaitė-Dasevičienė, išanalizavusi trijų XVII a. autorių (Žygimanto Liauksmo, Jono Rivočkio ir Kazimiero Kojalavičiaus) panegirikas, skirtas Vladislovui Vazai, teigia, kad vyrauja valdovo-kario ir taikaus valdovo paveikslas, o iš įvairių valdovui priskiriamų dorybių sutampa *fortitudo*, *clementia*, *magnitudo*, *prudentia*, *virtus*⁵⁴.

Proginuose pamoksluose, skirtuose Vladislovui Vazai, dorybės taip pat įvairuoja, tačiau daugiausia dėmesio skirta valdovui kaip puikiam karvedžiui, aprašant jo karinius nuopelnus. Pasak lenkų tyrėjo Mirosławo Lenarto, XVII amžiuje lenkų pergalės tapo svarbiausiu elementu stiprinant katalikų tikėjimą⁵⁵. Dominikas Krasuskis teigia, kad Vladislovas IV, nesaugodamas savo sveikatos, nebijodamas pavojų, dėl taikos pasileido ieškoti vienos pasiklydusios avelės⁵⁶. Pamokslininkas svarsto, kas geriau Respublikai – taika ar karas, ir pateikia šią išvadą: „O kokia gi yra karo pabaiga ir paskutinė riba? Taika. Kodėl taip dažnai matome karus ir neramumus? Dėl taikos. Jeigu taika yra pabaiga ir baigtinė karo tobulybė, pasiremiant filosofais, taika yra geriau ir tobuliau negu karas.“⁵⁷ Ypatingą Vladislovo Vazos karinę drąsą atskleidžia Olševskis, pasiremddamas Šventuoju Raštu (nuoroda 1 Sam 26, 1–16). Pamokslininkas valdovą apibūdina kaip drąsesnį už Dovydą (minėtuose pamoksluose valdovas dažnai lyginamas su bibliniais Izraelio karalystės valdovais – pirmuoju karaliumi Sauliumi ir po jo valdžiusiu Dovydu): „Dovydas ietį paėmė, kai visi miegojo. Mūsų karalius ir kareivis paėmė ginklą, kai priešai jautė, kai šaudė, kai su visa jėga ir galia priešinosi.“⁵⁸

⁵³ Urszula Augustyniak, *op. cit.*, p. 54.

⁵⁴ Žr. Nijolė Klingaitė-Dasevičienė „Vladislovo Vazos paveikslas XVII a. lotyniškose Žygimanto Liauksmo, Jono Rivočkio ir Kazimiero Kojalavičiaus panegirikose“, *Acta academiae artium Vilnensis*, t. 65–66: *Lietuvos kultūros karališkasis dėmuo: įvaizdžiai, simboliai, relikvai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2012, p. 231–241.

⁵⁵ Mirosław Lenart, *op. cit.*, p. 287.

⁵⁶ Dominik Krasuski, *op. cit.*, l. G4 recto.

⁵⁷ *Ibid.*, l. G2 verso. „A coż ięft 3a kres / y oftatni termin woyny; pokoy; na co woyny / y niepokoie tak częfte widamy; dla pokoiu; ieżeli pokoy ięft krefem / y oftatnią woyny dofkonalością / według Philozophom / idzie 3a tym / iż pokoy ięft lepŝy y dofkonalŝy / a niżeli woyna.“

⁵⁸ Jakub Olšzewski, *Tryumf przezacney konwokacyey Wilenskiej. Ich MM. PP. senatorow y poslow Wielkiego X. Litew. po zwyciestwie otrzymanym od Naiasnieyszego Władysława IV*

Jėzuitas Jokūbas Olševskis pamoksle „Įžymiosios Vilniaus jėzuitų akademijos triumfas“ išskiria trys dorybes, reikalingas pergalei pasiekti: išmintį, ramumą ir gailėstingumą. Visas šias savybes pamokslininkas pateikia remdamasis krikščionių rašytoju Laktancijumi, Bažnyčios tėvu šv. Ambraziejumi bei graikų teologu Teodoretu ir dar nuo savęs pridėda drąsą ir gerumą⁵⁹. Bernardinas Aleksandras Ostropolskis karalių apibūdina kaip drąsų ir pamaldų: „malda ir ginklu pribaidavo priešą, sergantis namuose buvo vertas dešimties tūkstančių ginkluotų žmonių, einančių į pagalbą, o sveikas galėjo parodyti tarsi daugiau negu šimto tūkstančių kariuomenė, pasiruošusi mūšiu, toks buvo priešams baisus“⁶⁰.

Olševskis Vladislovo Vazos dorybes atskleidžia tarsi piešdamas paveikslą, nes senovėje, pasak pamokslininko, buvo paprotys išrinkto valdovo portretą siuntinėti po visą šalį. Baroko tekstuose labai svarbus tampa vaizdas kaip tinkamiausias būdas pažinti tikrovę. Tad Olševskis skaitytojui pateikia „gyvą karališkųjų dorybių ir savybių atvaizdą“:

Nupieščiau Šviesiausiąjį karalių ne svetima ranka, bet sava, ne negyvomis spalvomis, bet gyvomis dorybėmis, kurias nuspalvina Jogailos [giminės] nenublukusi kraujo brizelija, apšviečia aukso safyro mėlynė, perimtos iš Vladislovo Jogailos religingumo ir išminties, kito Vladislovo, Lenkijos ir Vengrijos karaliaus, dieviško uolumo, iš Kazimiero garbingumo, iš Albrechto ir Aleksandro puikumo, iš Zigmanto III, neseniai išėjusio tėvo, pamaldumo, ištikimybės, kuklumo, romumo.⁶¹

krola Polskiego, wielkiego xiążęcia Litewskiego, Ruskiego, Pruskiego, Zmudzkiego, Mazowieckiego, Inflantskiego, a szwedow, gothow, wandalow, dziedzicznego krola, obranego cara Moskiewskiego... kazaniem przy podziękowaniu Panu Bogu wystawiony / per R. P. Jacobum Olszewski Soc. Jesu sacrae theologiae doctorem, Almae Acad. Viln. procancellarium, ordinarium ecclesiae parochialis Vilnens. concionatorem w kościele katedralnym Wilenskim 7 dnia Marca, Vilna: Typis Academicis Societatis Iesu, 1634, l. C3. „Dawid wziął kopiią / kiedy wślyfcy fpali. Krol Pan / y żołnierz nań wziął armatę kiedy nieprzyjaciele czuli / kiedy ftrzelali / kiedy wśelką siłą y mocą odpor dawali.“

⁵⁹ Jakub Olszewski, *Tryumf przesławney Akademiej Wilenskiej...*, l. I recto.

⁶⁰ Aleksander Ostropolski, *op. cit.*, l. C verso. „Modlitwą y orężem nieprzyjacieela konał; zchorzał w domu, ftanał za dzieścię tysięcy zbroynego ludu na pośitek idącego, a zdrowy w polu więcey mógł dokazac niż sta tysięcy woyska gotowego do boiu, tak był nieprzyjacielowi straszny.“

⁶¹ Jakub Olszewski, *Harmonia nieba y ziemi...*, l. N verso–N2 recto. „Wymalowałeś się nam Naaśnieśy krolu nie ręką cudzą / ale włafną / nie martwemi farbami / ale żywemi cnotami / ktore okraśa bryzjela niezblakowaney krwie Jagielowfkiej / ofwieca złotofafirowy

Panegiriniuose pamoksluose karaliai vaizduojami kaip idealus sekimo pavyzdys pavaldiniams. Ši tendencija ypač būdinga laidotuvių pamokslams, kuriuose visi velioniai, jų gyvenimas, dorybės bei geri darbai yra teisingo krikščioniško gyvenimo nuorodos.

Nesuklydo Plutarchas, karalius prilyginęs veidrodžiui [...]. Kadangi kaip veidrodis yra žvilgantis ir skaidrus, mažiausias veido netobulumas jame negali pasislėpti, taip ir šio pasaulio karalių [...] mažiausias trūkumėlis nepasislepia, ir kaip veidrodis pralinksmina žmonių veidus, kiekvienas žvelgiantis į jį, jei sau nepatinka, bent jau kažką pagal poreikį pataiso, taip karaliaus veidas kaip veidrodis visus pralinksmina, ir jei kam nors kažkas nepatinka, greitai pataiso tą veidrodį.⁶²

Kartu „veidrodis yra svarbi spekuliatyvaus netiesioginio pažinimo, neregių dalykų suvokimo per regimybę metafora“⁶³.

Šiuose Vladislovui Vazai skirtuose pamoksluose pateikiamas pamaldas, narsaus kario, išmintingo, itin besirūpinančio savo tėvyne valdovo paveikslas, atitinkantis *Miles Christianus* vaizdinį, nors kartu jis tarsi įprasmina visas įmanomas dorybes, daugeliu atveju būdingas daugeliui to meto kilmingų krikščionių. Tai puikiai atskleidžia LDK kancleris Albertas Stanislovas Radvila (1593–1656) savo atsiminimuose persakydamas Vladislovui Vazai skirtus linkėjimus jo išrinkimo karaliumi 1632 m. lapkričio 8 d. proga:

łazur odźjedźiczoney po Władyfławie Jagiele Religiey y roztropności / po drugi[m] WŁADYSŁAWIE Krolu Polfkim y Węgięrfkim za część Bożka gorliwości / po Kazimierzu hoyności / po Albrychcie y Alexandrze wspanialości / po ZYGMVNCIE trzećim ześlým nie dawno rodźicu pobożności / mierności / fkromność / łafkawości.“

⁶² Dominik Krasuski, *op. cit.*, l. E4 recto. „Nie zgrześlý y Plutarch / kiedy Krola w podobieńftwie / Zwierćiadłem obdarzył [...] Abowiem iako Zwierćiadło iest świetne y przeźrzczyfte / namnieyśła niedofkonołość twarzý w nim fię fkryć nie może / tak y w Krolach świata tego [...] naymnieyśly defekcik fię nie zakryie / y iako Zwierćiadło uwevela twarzý ludźkie źefię koźdy w nim przegłądaiąc / ieźeli fię sobie nie podoba / przynamniey czeg[o] według potrzeby poprawi; tak twarz krolewfka iako Zwierćiadło wśyftkich uwevela / y iefli fię co komu / do kog[o] nie podoba / prędko to źwierćiadło poprawi.“

⁶³ Tojana Račiūnaitė, „Krucifiksas-knyga. Kūno tekstas“, in: *Gyvas žodis, gyvas vaizdas. Fabijono Birkowskio pamokslas apie šventuosius atvaizdus: Pamokslų faksimilė, vertimas ir studija*, sudarė Tojana Račiūnaitė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, p. 181.

Paskelbiu Vladislovą lenkų karaliumi, linkėdamas, kad ilgai gyventų ir valdytų. Tebūna laimingas kaip Jogaila; tegarsina pergalėmis kaip Kreivaburnis⁶⁴; tebūna *pius*, pamaldus kaip Kazimieras; visiems draugiškas ir malonus kaip Žygimantas I⁶⁵; dosnus teisių ir laisvės gausintojas kaip Žygimantas Augustas!⁶⁶

Kartu dorybių gausa ir įvairovė liudija ypatingą valdovo statusą ir jam keliamus skirtingus reikalavimus.

KARALIAUS KŪNAS

Lenkų tyrėja Alina Nowicka-Jeżowa, analizuodama Petro Skargos tekstus, teigia, kad „[v]alstybės integralumo metafora yra kūnas. Pažymėtina, kad šios metaforos kilmė dvejoja – iš Platono ir iš apaštalo Pauliaus raštų; šiuo atveju nusveria pastarojo autoritetas.“⁶⁷ Tad valstybė suvokiama kaip tam tikras organizmas, kūnas, o karalius – kaip vienas jo svarbiausių organų: „O kai neliks galvos, netrukus ir nariai nustos veikti“⁶⁸, – teigia Skarga. „Liūdna buvo tuo metu matyti Respubliką, likusią be patariančios galvos“⁶⁹, – taip Albertas Stanislovas Radvila, pasitelkdamas kūno metaforą, nusako situaciją po Zigmanto Vazos mirties.

Karalių suvokiant kaip valstybę, galima pastebėti XVII amžiuje dar ganėtinai gyvybingą juridinę dviejų karaliaus kūnų fikciją. „Viduramžių teisėje

⁶⁴ Boleslovas III Kreivaburnis (Bolesław III, 1085–1138) – Lenkijos kunigaikštis nuo 1102.

⁶⁵ Žygimantas Senasis (1467–1548) – Lenkijos karalius ir LDK kunigaikštis nuo 1508.

⁶⁶ Albrycht Stanisław Radziwiłł, *Pamiętniki / wydanie z rękopismu przez Edwarda Raczyńskiego*, t. 1, w Poznaniu: U braci Scherków, 1839, p. 97. „Władysława deklaruję królem polskim, życząc, aby długo żył i panował. Niech będzie szczęśliwym jako Jagiełło; niech się tryumfami wślawi jako Krzywousty; niech będzie pius łaskawy, jako Kaźmierz; przyjemny i miły wszystkim, jako Zygmunt pierwszy; hojny pomnożyciel praw i wolności jako Zygmunt August!“

⁶⁷ Alina Nowicka-Jeżowa, „Dialogas su renesansiniu humanizmu Petro Skargos veikaluose“, *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 35–36: *Petras Skarga ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013, p. 318–319. Plg. 1 Kor 12, 12–27.

⁶⁸ Petras Skarga, *op. cit.*, p. 46.

⁶⁹ Albrycht Stanisław Radziwiłł, *op. cit.*, p. 19. „Smutną na ten czas było widzieć twarz Rzptej, patrzac na nię bez głowy konsultującą.“

karalius turėjo „įgimtą“ ir „sakralinį“, arba gamtinį ir politinį kūnus⁷⁰. Sakralinio kūno nemirtingumą mirus gamtiniam kūnui paliudija ir Jokūbo Olševskio teiginys: „Antra priežastis, kodėl giedame tik *Vivat* karaliams, yra ta, kad karaliaus gyvenimas ne tik karaliaus kūną, bet ir visą Respublikos kūną atgaivina.“⁷¹ Pamokslininkas, siekdamas labiau išplėtoti šią mintį, pasitelkia Šventojo Rašto pavyzdį (nuoroda Sk 27) apie Jozuės paskyrimą Mozės įpėdiniu: „Norint Jozuei būti geru vadu, reikia, kad būtų visų žmonių dvasia, jog kiekvieną atskirai atgaivintų turėdamas tiek daug sielų, kiek daug [yra] Izraelyje žmonių.“⁷²

Proginuose pamoksluose, skirtuose Vladislovui Vazai, apibūdinant valdovo santykį su valstybe, pasitelkiami sielos ar širdies vaizdiniai, religiniame kontekste simbolizuojantys nemirtingumą, amžinybę. Dominikonas Krasuskis, pasiremdamas filosofu Seneka, karalių prilygina mažai širdelei: „Širdis žmogaus kūne yra kaip veikiančio laikrodžio spyruoklė: nes ką spyruoklė daro stalo ar kišeniniame laikrodyje, tą širdis žmogaus kūne nuveikia.“⁷³ Pamokslininkas nuklęsta į įdomius svarstymus apie žmogų, lygindamas jį su laikrodžio mechanizmu – tai buvo aktualu Baroko epochoje⁷⁴.

Kartu Krasuskis, pasiremdamas Šventuoju Raštu (nuoroda 1 Pt 5, 3), teigia, kad karalius ganytojas savo karališkąją kaimenę valdo kaip siela visą kūną. Toliau tęsdamas mintį, pamokslininkas pasiremia Aristotelio mokymu:

Aristotelis savo *Politikoje* mokė, kad kaip forma veikia materiją, kaip siela valdo kūną, kaip širdis įsakinėja nariams, taip karališkasis ganytojas jam paskirtai kaimenei privalo vadovauti, [...] kaip kūnas negali pajudėti, kol siela jo pirmiau

⁷⁰ Artūras Tereškinas, *op. cit.*, p. 52; Idem, *Imperfect communities: identity, discourse and nation in the seventeenth-century Grand Duchy of Lithuania*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 112. Autorius remiasi minėta Ernsto H. Kantorowicziaus knyga *The King's Two Bodies* (Princeton, 1957).

⁷¹ Jakub Olszewski, *Harmonia nieba y ziemie*, l. O recto-verso. „Druga przyczyna / czemu Krolom tylko VIVAT śpiewamy / iest ta / że żywot krolewki nie tylko ciało krolewkie / ale y ciało Rzeczypof. wśytko ożywa.“

⁷² *Ibid.*, l. O verso. „Chceli byc Jozue dobrym wodzem / trzeba aby był wśyftkich ludźi duchem, a żeby každego z ofobna ożywiał / maiąc tak wiele duś / iak wiele ludźi w Izraelu.“

⁷³ Dominik Krasuski, *op. cit.*, l. E4 verso. „Serce čieie Człowieczym iest iako zprężyna zegara żywego: abowiem co zprężyna w zegarze stołowym / abo Pektorale robi / to Serce w čieie człowieczym odprawuie.“

⁷⁴ *Ibid.*, l. F recto-verso.

nepajudina, kaip nariai negali nieko daryti, kol jiems širdis pirmiau nenurodo, taip visos respublikos ir karalystės be savo karaliaus ir ganytojo kaip kūnas be sielos numiršta.⁷⁵

Šiuos svarstymus pamokslininkas pritaiko valdovui Vladislovui Vazai: „Argi ne taip mūsų karalius ir maloningasis ponas Vladislovas IV valdo savo karalystę? Valdo taip kaip siela kūną ir kaip Dievas aukštas padanges.“⁷⁶

Tad karalius yra karalystės siela, dvasia. „Kiekvienas karalius tampa tos karalystės, kurią valdyti perima, siela“⁷⁷, – teigia Olševskis. Jam, pasiremdamas Senekos veikalu *De clementia* („Apie atlaidumą“), pritaria Krasuskis: „Geras karalius ir ganytojas yra ne kas kitas kaip savo karalystės kūno siela: *Anima Reipublicae tu es, illa corpus tuum* [„Tu esi Respublikos siela, o ji [t. y. Respublika] – tavo kūnas“], Neronui pasakė Seneka.“⁷⁸

Pamokslininkai karaliaus materialų kūną sieja su metaforiniu valstybės kūnu⁷⁹, tad paties valdovo fizinė kūno sveikata turėjo įtakos ir politiniam valstybės kūniui:

Siela yra pirmiau širdies, o paskui jėgą, maistą, natūralią šilumą išdalija po visus kūno narius; taip ir karalius, pats *primum vivens* [pirmiausia gyvenantis] būdamas, visas provincijas, visus pavietus, visus miestus, visus pavaldinius turi atgaivinti, šildyti, didinti. Nesveika kūnui, kai siela tik vienam kūno nariui maistą teikia, būna dėl to užkimšimas, užsiteršimas, ir tai kitus narius priveda prie sunkių negalavimų ir negalių; taip ir Respublika nesveikuoja, kai seniūnai, kariai, tarnautojai tik dėl

⁷⁵ *Ibid.*, l. D2 verso. „Aryfoteles w Polityce fwey nauczył / iż iako forma materyą informuią / iako duša ciała rądzi / iako ferce członkom rofkażuie / tak Pafterz krolewki w trzodżie fobie powierzoney / rząđ prowadzić powinien [...] / iako ciała nie może się rużyć / aż ią Duża w przod ożywi / iako członki nie mogą nic czynić / aż im ferce w przod rofkaże / tak Rzeczp. y Kroleftwo wśelkie / bez Krola y Pafterza fwego / iako ciała bez duşe / zoftaie się martwe.“

⁷⁶ *Ibid.*, l. D3 verso. „A nie także rządzi Krol y Pan naś Miłościwy / WŁADYSŁAW IV. Kroleftwa fwoiego? Rządzi tak / iako Duża ciała / y iako Bog niebiofa wyfokie.“

⁷⁷ Jakub Olszewski, *Harmonia nieba y ziemie*, l. O2 verso. „Dużą każdy krol temu kroleftwu zoftaie ktoreg[o] władzą bierze.“

⁷⁸ Dominik Krasuski, *op. cit.*, l. E verso. „Krol y Pafterz dobry / co ieft inśeg[o] / tylko duża Ciała kroleftwa fwoiego: *Anima Reipublicae]tu es, illa corpus tuum*, Neronowi powiedział Seneka“. Pateikta nuoroda: *De Clement. 1. 1.*

⁷⁹ Žr. Artūras Tereškinas, „Valdovo kūnas: įvaizdžiai ir jų paslaptys“, p. 53.

vieno asmens ar šeimos siekia mažų arba panašių nuopelnų, nes tokiu būdu užsikemša visuotinių gėrybių kanalai ir nepatenka į kitus narius.⁸⁰

Po to pamokslininkas vardija padarinius, kurie ištinka Respubliką, pasitelkdamas ligų pavadinimus: paralyžius siekiant tarnauti Respublikai, džiova mokant mokesčius, mėšlungis duodant pinigų, reikalingų Respublikai, artritas ginant tėvynę, nevirškinantis skrandis, nepasitenkinimas⁸¹.

Karaliaus ir valstybės santykio atskleidimas kūniškėmis analogijomis yra Baroko pasaulėjautos bruožas. Šiuo laikotarpiu ypač susidomėta žmogumi, jo prigimtimi. Įvairių rūšių pamoksluose, ypač sekmadienio, žmogaus kūnas tampa puikia priemone atskleisti asmens prigimtinę kalbę, jo nuodėmes. Proginuose pamoksluose dar gyvybinga dviejų karaliaus kūnų – gamtinio ir politinio – teorija liudija ypatingą valdovo ryšį su valstybe, jos gyventojais bei atskleidžia idealų valstybės valdymo modelį.

IŠVADOS

Proginuose pamoksluose, skirtuose Vladislovui Vazai, skleidžiamas panegirinis idealaus karaliaus paveikslas. Jis traktuojamas kaip valstybės simbolis, užtikrinantis šalies saugumą, gerovę. Valdovo galybė pateisinama bendra amžiams idėja, kad valdžia kyla tiesiai iš Dievo, nes karalius yra dieviškojo autoriteto atstovas. Tad vienas svarbiausių vaizdinių, su kuo lyginamas valdovas, yra Jėzus Kristus, visada buvęs valdančiųjų atskaitos taškas. Pamokslininkai, siekdami kuo įtaigiau atskleisti karaliaus dieviškumą, amžinumą, renkasi topinus vaizdinius – jis siejamas su Senojo Testamento karaliais Sauliumi ir Dovydu, pranašais, angelais bei saule.

⁸⁰ Jakub Olszewski, *Harmonia nieba y ziemie*, l. O₂ verso–O₃ recto. „Duśa wprzod fserce ośiada / a potym moc / pokarm/ ciepło przyrodzone po wśyftkich człōnkach rozlewa: tak y Krol fām *primum viuens* będąc / wśyftkie prowincye / wśyftkie poddane ma ożywiac / ogrzewac / w wzroście pomnażac. Nie zdrowo ciału kiedy duśa tylko do iednego człōnka pokarm obraca / bywaią tego opilacye / zamulenia / a te zaś cieśkie niemocy y niepfōfobności na inśe człōnki przywodzā: tak Rzeczypōfpolitey nie zdrowo / kiedy śię w iednę tylko ofobę abo familiā małych albo rownych zaftug tkaiā ftaroftwa / woytoftwa / ćiwuńftwa; bo tym pfōfobem zatykaiā śię kanały dobr pōfpolitych / a do inśych człōnkow nie przechodzā.“

⁸¹ *Ibid.*, l. O₃ recto.

Aptariant karališkąsias dorybes, daugiausia dėmesio skirta Vladislovo kariniams laimėjimams, pasiektoms pergalėms, jis apibūdinamas kaip narsus, išmintingas karys, ypač besirūpinantis savo tėvyne, tačiau, kaip įprasta Baroko epochoje, dėmesio skirta ir krikščioniškoms dorybėms – pamaldumui, dorybingumui, gailestingumui. Tad Vladislovas tarsi įprasmina visas įmanomas dorybes, dažniausiai būdingas daugeliui to meto kilmingų krikščionių.

Pasirinktų pamokslų analizė atskleidė dar gyvybingą dviejų karaliaus kūnų – gamtinio ir politinio – teoriją, atskleidžiančią karaliaus institucijos tęstinumą, gyvybingumą, amžinumą, paaiškinančią, kodėl karaliui nuolat giedama *Vivat*. Valdovo ir valstybės santykis nusakomas kūniškais analogijomis, atskleidžiančiomis ypatingą valdovo ryšį su valstybe, jos gyventojais bei idealų valstybės valdymo modelį.

Pamoksluose kuriami valdovo paveikslai yra ypatingi sekimo pavyzdžiai visiems. Kartu šie tekstai buvo tinkama priemonė stiprinti valdovo vaizdinį, valdžios autoritetą ir galią.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

- BĖSPFLUG FRANÇOIS, „Karalius pagal Dievo paveikslą? Karališki ir dieviški simboliai mene“, *Acta academiae artium Vilnensis*, t. 65–66: *Lietuvos kultūros karališkasis dėmuo: įvaizdžiai, simboliai, reliktai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2012, p. 13–38.
- BURBA DOMININKAS, Jurgaitis Robertas, Karvelis Deimantas, Mačiukas Žydrūnas, Ragauskienė Raimonda, Ragauskas Aivas, „Lietuvos didžiosios Kunigaikštystės parlamentarų (XV–XVIII a.) biografinis žodynas: problemos išskėlimas“, *Parlamento studijos*, 2004, Nr. 2, p. 18–61. http://www.parlamentostudijos.lt/Nr3/Istorija_Ragauskas.htm
- DAROWSKI ROMAN, „Zarys filozofii jezuitów w Polsce od XVI do XIX wieku“, in: *Wkład jezuitów do nauki i kultury w Rzeczypospolitej obojga narodów i pod zaborami*, pod red. naukową Ireny Stasiewicz-Jasiukowej, Kraków–Warszawa: Wydawnictwo WAM, 2004, p. 119–152.
- KANTOROWICZ ERNST H., *Dwa ciała króla: Studium ze średniowiecznej teologii politycznej*, z języka angielskiego tłumaczyli Maciej Michalski i Adam Krawiec, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007.
- KLINGAITĖ-DASEVIČIENĖ NIJOLĖ, „Vladislovo Vazos paveikslas XVII a. lotyniškose Žygimanto Liauksmينو, Jono Rivoockio ir Kazimiero Kojalavičiaus panegirikose“, *Acta academiae artium Vilnensis*, t. 65–66: *Lietuvos kultūros karališkasis dėmuo: įvaizdžiai, simboliai, reliktai*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2012, p. 231–241.

- KRASUSKI DOMINIK, *Wizerunek pasterza krolewskiego. W osobie Naiasnieyszego Władysława IV krola Polskiego, y Szwedzkiego, Wielkiego xiążęcia Litewskiego, Ruskiego, Pruskiego, Zmudzkiego, Inflantskiego &c. &c. Przy wesolych tryumphach Miasta Wilenskiego, gdy I. K. Mość z zwycięstwem do Wilna z Moskwy szczęśliwie powrócił / przez X. Dominik Krasuskiego dominikana, theologiey s. lektora, Wileńskiego na ten czas, a teraz Krakowskiego u S. Troyce kaznodzieię [...], y wiazd krola Ięgo Mości zgromadzonych wystawiony. Dnia 25. Czerwca, roku Pańskiego, 1634, w Krakowie: W Drukarniey Maćieia Andrzejowczyka, [1634] (VUB III 11184).*
- KRIKŠČIONIŠKOSIOS *ikonografijos žodynas*, sudarė Dalia Ramonienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997.
- LENART MIROŚLAW, *Miles pius et iustus: Żołnierz chrześcijański katolickiej wiary w kulturze i piśmiennictwie dawnej Rzeczypospolitej (XVI–XVIII w.)*, Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN Wydawnictwo, 2009.
- LIŠKEVIČIENĖ JOLITA, „Miles Christianus įvaizdis LDK kultūroje“, *Acta academiae artium Vilnensis=Vilniaus dailės akademijos darbai*, 24: *Tipas ir individas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūroje*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002, p. 127–170.
- LIŠKEVIČIENĖ JOLITA, *Mundus emblematum: XVII a. Vilniaus spaudinių iliustracijos*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2005.
- NOWICKA-JEŻOWA ALINA, „Dialogas su renesansiniu humanizmu Petro Skargos veikaluose“, *Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 35–36: *Petras Skarga ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013, p. 302–324.
- OLSZEWSKI JAKUB, *Harmonia nieba y ziemie na szczęśliwą elekcyą Naiasnieyszego Władysława IV z łaski Bozey krola Polskiego, w. książęcia Litewskiego, Ruskiego, Pruskiego, Mazowieckiego, Zmudzkiego, Inflantskie° &c. Szwedzkiego, Gottskiego, Wandalskiego dziedzicznego krola, obranego cara Moskiewskiego wyprawiona / przez X. Iakuba Olszewskiego, Soc. Iesu s. theologiey doktora y dziekana Theologiae facultatis, Farskiego u S. Iana kaznodzieię. W Wilnie. We trzech kościołach Soc. Iesu S. Kazymirza u Oycow Professow 2. Decemb. S. Iana u Fary, w Akademiey 5. Decemb. S. Ignacego w Novicyacie 6. Decemb. Roku Pańskiego 1632, [Wilno: Druk Akad. Soc. Iesu, 1633] (VUB III 11183).*
- OLSZEWSKI JAKUB, *Tryumf przesławney Akademiey Wilenskiey Societ. Iesu, po zwyciestwie otrzymanym od Naiasnieyszego Władysława IV krola Polskiego, wielkiego xiążęcia Litewskiego, Ruskiego, Pruskiego, Zmudzkiego, Mazowieckiego, Inflantskiego, a szwedow, gothow, wandalow, dziedzicznego krola, obranego cara Moskiewskiego [...] pod Smoleńskim oboz nieprzyacielski z armatą wzięli. Kazaniem przy podziękowaniu Panu Bogu wystawiony / per eundem RP. Jacobum Olszewski Soc. Jesu sacrae theologiae doctorem, Almae Acad. Viln. procancellarium [...] w kościele farskim s. Iana Wileńskim 12. dnia Marca, Vilna: Typis Academicis Societatis Iesu, 1634 (VUB III 1953a).*
- OLSZEWSKI JAKUB, *Tryumf przezacney konwokacyey Wilenskiey. Ich MM. PP. senatorow y poslow Wielkiego X. Litew. po zwyciestwie otrzymanym od Naiasnieyszego Władysława IV krola Polskiego, wielkiego xiążęcia Litewskiego, Ruskiego, Pruskiego, Zmudzkiego, Mazowieckiego, Inflantskiego, a szwedow, gothow, wandalow, dze-*

dzicznego krola, obranego cara Moskiewskiego [...] kazaniem przy podziękowaniu Panu Bogu wystawiony / per R. P. Jacobum Olszewski Soc. Jesu sacrae theologiae doctorem, Almae Acad. Viln. procancellarium, ordinarium ecclesiae parochialis Vilnens. concionatorem w kościele katedralnym Wilenskim 7 dnia Marca, Vilna: Typis Academicis Societatis Iesu, 1634 (VUB III 1953).

- OSTROPOLSKI ALEKSANDER, *Niesmiertelnosc w imprezie cnot zywopozostalych Naiasnieszego y Niezwyciezonego Monarchy Wladislawa Czwartego Polskiego y Szwedzkiego krola przed maiestatem zalobnym, a Senatem zatnosnym [...] dnia 23 Czerwca Roku Pańskiego 1648 / Od X. Alexandra Ostropolskiego, zakonu Oycow Bernardynow kaznodzieię mieysca pomienionego [...] do druku podana, w Warszawie: W Drukarniey Piotra Elerta J. K. M. typographa, [po 1648 o6 23] (VUB III 5857/1).*
- RAČIŪNAITĖ TOJANA, „Krucifiksas-knyga. Kūno tekstas“, in: *Gyvas žodis, gyvas vaizdas. Fabijono Birkowskio pamokslas apie šventuosius atvaizdus: Pamokslas faksimilė, vertimas ir studija*, sudarė Tojana Račiūnaitė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009, p. 162–181.
- RADZIWIŁŁ ALBRYCHT STANISŁAW, *Pamiętniki*, wydanie z rękopismu przez Edwarda Raczyńskiego, t. 1, w Poznaniu: U braci Scherków, 1839.
- ROUX JEAN-PAUL, *Karalius: Mitai ir simboliai*, iš prancūzų k. vertė Jūratė Žalgaitė-Kaya, Vilnius: Aidai: Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių institutas, 2007.
- SARBIEWSKI MACIEJ KAZIMIERZ, *Laska marszałkowska na pogrzebie Jaśnie Wielmożnego Pana Iego Mści P. Iana Stanisława Sapiehi marszałka wielkiego W. X. L., Słonimskiego, Błudzńskiego, Markowskiego, &c. &c. starosty / w Wilnie w kościele S. Michała panien zakonnych S. Klary fundowanem y nadanem, od Leona Sapiehi woiewody Wileńskiego, hetmana wielkeigo Wielk. X. Litewskiego wystawiona przez x. Macieia Kazimierza Sarbiewskiego Societatis Iesu [...], Vilnae: Typis Academiae Societatis Iesu, [1635] (VUB III 5857/2).*
- SKARGA PETRAS, *Seimo pamokslai. Kvietimas atgailauti Lenkijos ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės piliėčiams*, sudarė ir *Kvietimą atgailauti iš lenkų kalbos vertė Viktorija Vaitkevičiūtė, Seimo pamokslus iš lenkų kalbos vertė ir komentarus parašė Eugenija Ulčinaitė, įvadinius straipsnius parašė Jūratė Kiaupienė, Eugenija Ulčinaitė, (Ištakos)*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014.
- STAWECKA KRYSZYNA, *Maciej Kazimierz Sarbiewski prozaik i poeta*, Lublin: Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1989.
- TEREŠKINAS ARTŪRAS, *Imperfect communities: identity, discourse and nation in the seventeenth-century Grand Duchy of Lithuania*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005.
- TEREŠKINAS ARTŪRAS, „Valdovo kūnas: įvaizdžiai ir jų paslaptys (XVI a. pabaiga ir XVII a.)“, in: *Idem, Kūno žymės: seksualumas, identitetas, erdvė Lietuvos kultūroje*, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 44–63.
- VINCENZ ANDRZEJ, „Wstęp“, in: *Helikon Sarmacki*, wątki i tematy polskiej poezji barokowej, wybór tekstów, wstęp i komentarze Andrzej Vincenz, opracowanie tekstów i bibliografii Marian Malicki, ilustracje wybrał Juliusz A. Chrościcki, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich – Wydawnictwo, 1989, p. III–CXVII.

The Image of a Christian Ruler in Baroque Sermons: Wladyslaw Vasa

Summary

Building on five occasional sermons in Polish dedicated to Wladislaw Vasa (1595–1648), King of Poland and Grand Duke of Lithuania, by Jesuit Jakub Olszewski (1585–1634), Dominican Dominik Krasuski (d. 1655?), and Bernardine Alexander Ostropolski, the paper conveys the image of the ruler dominant in the first half of the seventeenth century, with an emphasis on the Christian aspect.

The occasional sermons dedicated to Wladyslaw Vasa promote a panegyric image of an ideal king. He is treated as a state symbol who ensures the country's security and wellbeing. The power of the ruler is justified by the idea, common throughout centuries, that power rises directly from God because the king is a representative of divine authority. Thus one of the central images pointing to the divine nature of the king is a comparison with Jesus Christ, who was always the point of reference for the rulers. In order to offer as persuasive concept of divinity and eternity of the king as possible, the preachers choose topical images: the ruler is linked to kings Saul and David of the Old Testament, to the prophets, angels, and to the sun.

In discussing Wladyslaw's royal virtues emphasis is laid on his military achievements and his victories: he is described as a brave and wise warrior who took special care of his homeland. Also, as it was usual in the Baroque epoch, the sermons address the Christian values of piety, virtue, and mercy. Thus Wladyslaw as though gives a sense to all possible virtues that in the majority of cases are characteristic of a noble Christian of that time.

The analysis of the selected sermons has revealed the still extant theory of two – natural and political – bodies of a king, which points to the continuity, vitality, and eternity of the royal institution and explains why *Vivat* is always sung to a king. At the same time, the relationship between the ruler and the state is defined in bodily analogies pointing to the ruler's special link with the state and its inhabitants, and presenting an ideal model of state management.

The portraits of the ruler in these sermons are special examples for everybody to follow. At the same time, these texts were a good means to consolidate the ruler's image and the authority of power.